

**Gábos András: A szegénység nemek közötti eltérései
nemzetközi összehasonlításban: a laekeni
indikátorok elemzése**

(elektronikus verzió, készült 2006-ban)

A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent:
Gábos András (2005): „A szegénység nemek közötti eltérései
nemzetközi összehasonlításban: a laekeni indikátorok elemzése”
in: *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005.*
Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Tóth István György, (szerk.).
Budapest: TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és
Esélyegyenlőségi Minisztérium, Pp. 121–135.

A szegénység nemek közötti eltérései nemzetközi összehasonlításban: a laekeni indikátorok elemzése

Gábos András

A nemek szerinti dimenzió szerepe a laekeni indikátorrendszerben

A kilencvenes évek során az Európai Unió közösségi célrendszere fokozatosan a társadalompolitika területére is kiterjedt.¹ Ez jelent meg az Unió állam- és kormányfőinek 2000. decemberében tartott lisszaboni csúcserkeztetésén elfogadott stratégiai célokban is. Ezekben, Európának a legversenyképesebb gazdasággá válása mellett, prioritásként fogalmazták meg a társadalmi befogadást, tehát a versenyképesség növekedéséből származó előnyök igazságos szétterítését. Miközben a tagországok jóléti rendszereit hasonló, mindenekelőtt demográfiai kihívások érik, az intézményrendszerek évtizedek folyamán kialakult jelentős különbségei rövid és középtávon lehetetlenné teszik egy közös európai társadalom- és szociálpolitika létrejöttét. Ezért a társadalmi befogadás programjának érvényre juttatása során a döntéshozatal és a döntések gyakorlatba ültetése nem közös, nemzeti szintre is kiterjedő jogszabályokon és intézményeken keresztül, hanem az ún. nyitott koordináció módszerével történik. Ennek lényege a nemzeti szintű tapasztalatok megosztása, az állandó visszacsatolás, a tervezés és a monitorozás. Ezzel a módszerrel összhangban, a politikai döntéshozók az Európai Tanács 2001. decemberi, laekeni ülésén egy háromszintű statisztikai jelzőszám-rendszer (továbbiakban: laekeni indikátorok) összeállítását határozták el, melynek célja, hogy a folyamat monitorozásával segítse a tagországokat és az Európai Bizottságot a szegénység és a társadalmi kirekesztettség elleni küzdelem közösségi céljának elérésében.

Az indikátor-rendszernek összességében három szintje van, melyek közül a harmadikba tartozók kiválasztása nemzeti hatáskör. Az indikátor-rendszer kialakításánál fontos szempont volt a társadalmi kirekesztettség sokdimenziós jellegének, a társadalmi beilleszkedéshez szükséges erőforrásokhoz való hozzájutás megragadása. A jelzőszámok számottevő része a jövedelmi szegénység fontosabb mutatói közül kerül ki, melyek a relatív jövedelmi koncepción alapulnak.²

¹ A szerző köszönetet mond Vámos Orsolyának az adatgyűjtésben nyújtott segítségért.

² Az indikátorokat egységes módszertan alapján számítják. A jövedelem a háztartás összes éves rendelkezésre álló ekvivalens jövedelmét jelenti. Az ekvivalens jövedelmet az ún. módosított OECD II. skálával számítják, mely a háztartás első felnőtt tagjához 1 fogyasztási egy-

A laekeni indikátorokat, mindenekelőtt a jövedelmi alapú szegénységi jelzőszámokat a teljes népességre, illetve a fontosabb demográfiai-társadalmi csoportokra is kiszámítják, így többségüket nemek szerinti bontásban is közlik. Az alábbi tanulmány a szegénység különböző dimenzióinak nemek szerinti eltéréseit veszi górcső alá, a laekeni indikátorok segítségével. Az elérhető legfrissebb és az időbeli összehasonlíthatóság szempontjainak leginkább megfelelő adatok felhasználásával elemezzük a jövedelmi szegénység kiterjedtségének és mélységének férfiak és nők szerinti különbségét. Az első részben röviden ismertetjük a laekeni indikátor-rendszert és a nemek szerinti dimenzió helyét a jelzőszámok között. A második részben a szegénységi ráta és a szegénységi rés-arány nők és férfiak közötti eltéréseinek összehasonlító elemzését végezzük el. Ezt követően több dimenzió szerint is megvizsgáljuk, hogy mi állhat a nemek szerinti eltérések vagy éppen az eltérések hiánya mögött. Ennek során az életkor, a gazdasági aktivitás, a háztartásszerkezet és a jóléti transferek hatását elemezzük a férfiak és nők mutatói közötti különbségekre. Végezetül összegezzük fontosabb megállapításainkat.

A szegénység kiterjedtsége és mélysége nemek szerint

A jövedelmi szegénység relatív koncepciója, melyre a laekeni indikátorok kialakításánál is támaszkodtak, arra épül, hogy az egyén szegénységét a társadalom többi tagjához viszonyított jövedelmi helyzete, az adott társadalom jövedelem-egyenlőtlenségi rendszerében elfoglalt helye határozza meg. Ezért az ilyen mutatókon alapuló nemzetközi összehasonlítások az országokat jellemző jövedelmi egyenlőtlenségekről, és nem lakosaik abszolút életszínvonaláról árulkodnak. Összehasonlítva tehát az EU-15-ök és az újonnan csatlakozott vagy csatlakozásra váró országok aggregált szegénységi rátáit, nem tapasztalhatunk e szempont szerint elkülönülő mintákat³ (1. ábra). A szegénységi ráta Törökországban a legmagasabb (25%), majd a mediterrán államok, az angolszász országok és néhány közép-kelet-európai ország (Horvátország, Észtország, Románia, Lettország) következik. A szegénység kiterjedtsége a skandináv államokban és Hollandiában a legkisebb, de ide sorol-

séget, a többi 14 éves vagy idősebb taghoz 0,5 egységet, a 14 évnél fiatalabb tagokhoz pedig 0,3 egységet rendel. A jövedelmi szegénység mérőszámainak számításakor az ekvivalens mediánjövedelem 60%-át tekintik szegénységi küszöbnek. Az elemzési egységek minden esetben személyek.

³ A tanulmányban felhasznált adatoknak alapvetően két forrása van: az Európai Bizottság, illetve az EUROSTAT hivatalos közleményei és az utóbbi online adatbázisa. Az indikátorok kiszámításához használt mikro-adatbázisok javítása miatt a két adatforrás információtartalma ugyanarra az időpontra vonatkozóan eltérhet egymástól. Az eredmények bemutatásakor elsődlegesen a publikációkra támaszkodtunk, a hiányzó adatokat pedig a NewCronos adatbázisból pótoltuk. Minden esetben a 2001-es évet vettük alapul, ahol pedig erre az időpontra nem álltak rendelkezésre adatok, ott az ahhoz legközelebbi évet választottuk.

ható néhány új tagország is (Csehország, Szlovénia). Az Európai Unió által hitelesített KSH-adatok szerint Magyarország is az alacsony kockázatú országok közé tartozik (a szegénységi ráta 10%), míg egy alternatív adatfelvétel, a TÁRKI Háztartás Monitor vizsgálata (a továbbiakban TÁRKI Monitor) inkább a közepes kockázatú országok között helyezi el (13%) hazánkat.⁴

Egy változó különböző kategóriái szerinti eredmények összevetéséhez több módszer is rendelkezésre áll. Számolhatunk tényleges számtani különbséget százalékpontban kifejezve vagy relatív kockázatot a nemek szerinti indikátorok hányadosából. Az elemzés során a továbbiakban ez utóbbira támaszkodunk.

A szegénységi ráta az országok többségében eltér a férfiak és a nők körében, ez a különbség azonban csak néhány esetben tűnik jelentősnek, gyakran a statisztikai hibahatáron is belül marad (*1. ábra*). A nemek szerinti relatív kockázat mértéke első ránézésre nem függ a szegénységi ráta nagyságától, de megfigyelhető, hogy a különbségek jobban szóródnak a ráta alsó tartományában. A nők relatív kockázata Finnországban és Ausztriában (1,6–1,6), valamint Belgiumban, Dániában és az Egyesült Királyságban (1,3–1,3) a legnagyobb. Több olyan ország is van, ahol nemek szerint egyáltalán nem vagy csak alig tapasztalható különbség a szegénységi rátában. Ez utóbbiak között számos új tagországot vagy csatlakozásra várót találunk. Ide sorolhatjuk Magyarországot is, ahol a hivatalos adatközlés szerint nincs különbség a férfiak és nők szegénységi rátái között. A TÁRKI Monitor szerint a nők kockázata 1,2-szeres. Hollandiában és Lengyelországban a szegénység kiterjedtsége nagyobb a férfiak, mint a nők esetében, a különbség azonban statisztikailag nem értelmezhető eltérésként.

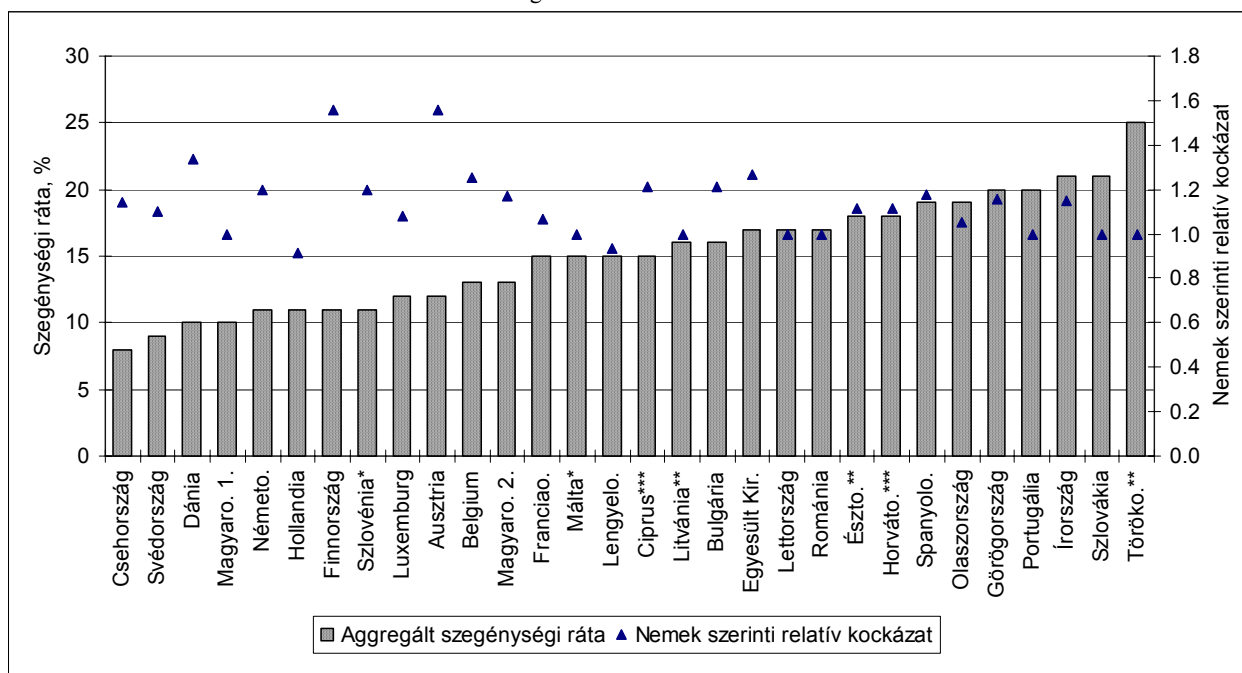
A szegénység mérőszámainak és a laekeni indikátor-rendszernek is fontos eleme a szegénységi rés-arány, mely a szegénységben élők távolságát mutatja a nem szegényektől. A *2. ábrán* a mutató országonkénti megoszlását és a nemek szerinti kockázati mutatót tüntettük fel. A grafikon elárulja, a szegénység mélysége azokban az országokban a legnagyobb, ahol a szegénységi kiterjedtsége is nagy. Ennél izgalmasabb képet mutat a jelzőszám nemek szerinti különbsége, illetve annak megoszlása (*2. ábra*). Az esetek többségében a nők körében a szegénység mélysége kisebb, mint a férfiak között. Úgy tűnik tehát, hogy az európai nők szegénysége általában valamelyest nagyobb ugyan, mint a férfiaké, de a szegény nők helyzete kevésbé súlyos, mint a szegénységi küszöb alatt élő férfiaké.

⁴ A TÁRKI Háztartás Monitor adatfelvételéből számolt 2001-re és 2003-ra számolt laekeni indikátorokat lásd Gábos–Szivós (2004).

Szerepváltozások

1. ábra

Az aggregált szegénységi ráta és a nemek szerinti relatív kockázat az Európai Unió országaiban, a csatlakozó és a tagjelölt országokban az ezredfordulón

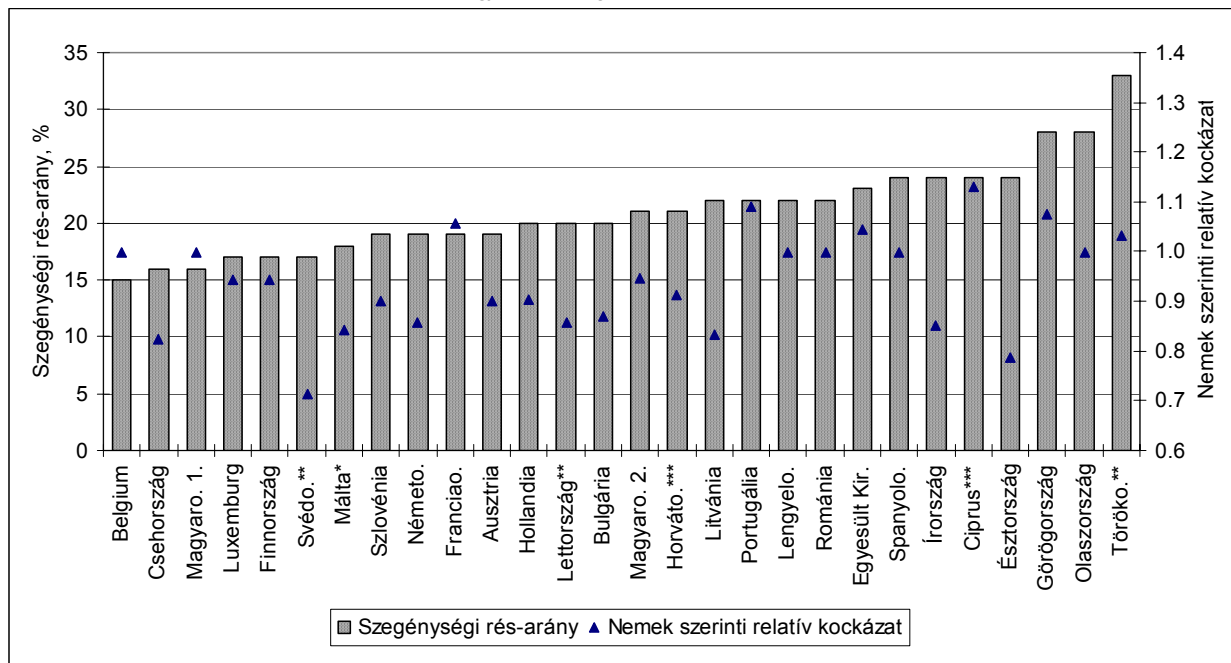
Forrás: EUROSTAT (2005)

Megjegyzés: Az adatok 2001-re vonatkoznak, kivéve: * 2000-es adat, ** 2002-es adat, *** 2003-as adat.

Magyarország 1. – a KSH hivatalos, az EUROSTAT által validált közlése; Magyarország 2. – A TÁRKI Háztartás Monitor alapján számolt adatok. A nemek közötti relatív kockázat számításakor a nőkre vonatkozó szegénységi rátát hasonlítottuk a férfiakéhoz.

2. ábra

A szegénységi rés-arány mértéke és a nemek szerinti különbség az Európai Unió országaiban, a csatlakozó és a tagjelölt országokban az ezredfordulón

Forrás: EUROSTAT (2005)

Megjegyzés: Az adatok 2001-re vonatkoznak, kivéve: * 2000-es adat, ** 2002-es adat, *** 2003-as adat. Dániáról nincs adat nemek szerinti bontásban. Magyarország 1. – a KSH hivatalos, az EUROSTAT által validált közlése; Magyarország 2. – A TÁRKI Háztartás Monitor alapján számolt adatok. A nemek szerinti relatív kockázat számításakor a nőkre vonatkozó mutatókat hasonlítottuk a férfiakéhoz. A szegénységi rés-arány a szegények medián jövedelmének a szegénységi küszöbtől való távolságát jelenti a szegénységi küszöb százalékában kifejezve.

Magyarország esetében azt tapasztalhatjuk, hogy az alternatív adatforrások ez esetben is eltérő képet festenek. A hivatalos adatközlés szerint a hazai szegénységi rés-arány európai összehasonlításban a legalacsonyabbak közé tartozik (16%), míg a TÁRKI Háztartás Monitor vizsgálata szerint Magyarország inkább köztes pozíciót foglal el (21%). A nemek szerinti különbség statisztikailag egyik vizsgálat szerint sem mutatható ki.

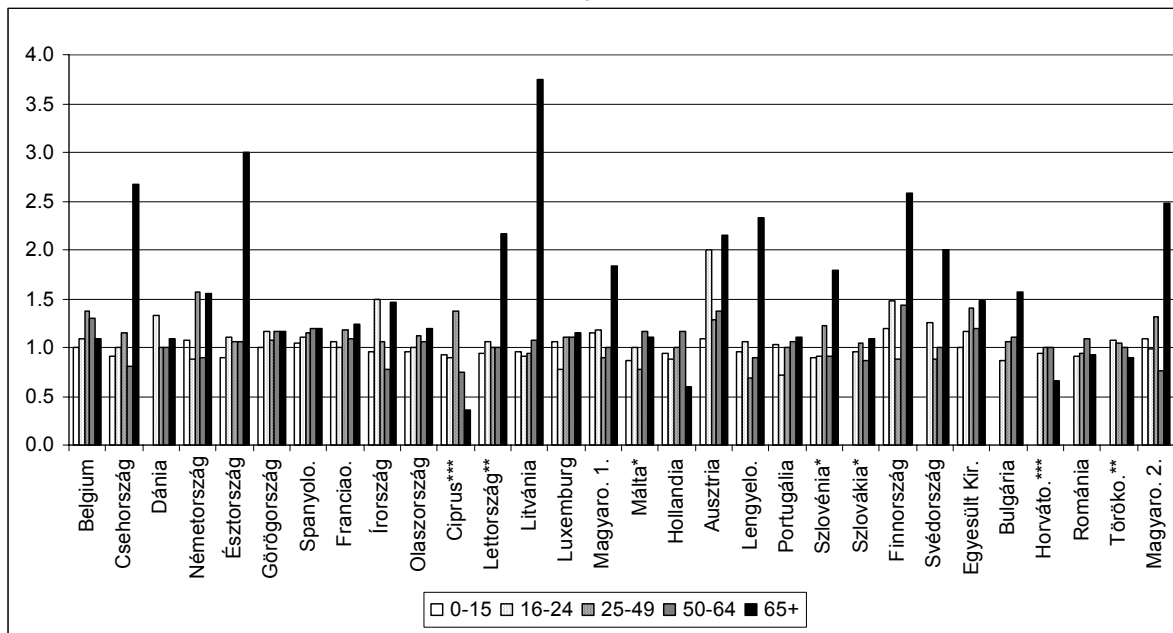
Azt mondhatjuk tehát, hogy a nők szegénységi kockázata az európai uniós tagországok majd mindegyikében magasabb, mint a férfiaké, ám a különbség, néhány kivételtől eltekintve, nem mondható jelentősnek. Elképzelhető, hogy a férfiak és nők között aggregált szinten megfigyelt különbségek az egyes társadalmi-gazdasági-demográfiai csoportokban is ugyanazt a képet mutatják. Várakozásaink azonban ezzel ellentétesek, vagyis az aggregált mutatók közelsége a férfiak és nők között ellentétes hatások egymásra tevődéséből alakul ki.

Nemek szerinti különbségek az életkori és munkaerő-piaci státus alapján képzett csoportokban

Életkori csoportokon belül a szegénységi ráták nemek szerinti különbsége leginkább a 65 év felettek körében szembetűnő. A 3. ábra ezt jól illusztrálja. Látható, hogy a relatív kockázatok csak a legidősebbek között mutatnak jelentős, legalább 1,5-szeres eltérést nemek szerint, a fiatalabb korcsoportokban az ilyen mértékű különbségek csak esetiek. Ilyen kivételt jelent például a 16–24 éves korcsoportban Ausztria és Írország, a 25–49 évesek között pedig Németország. Az ábra azt is elárulja, hogy országról országra és korcsoportról korcsoportra különbség van abban, hogy éppen a nők vagy a férfiak szegénysége nagyobb.

Az idősek között a nők helyzete több országban is számottevően rosszabb, mint a férfiaké. Így például Írországban és Ausztriában a nyugdíjas korú nők körében a szegénységi ráta 16, Észtországban 14, Finnországban és Bulgáriában pedig 13–13 százalékponttal magasabb, mint a férfiaké. Ha a nemek szerinti különbséget az egymáshoz viszonyított kockázattal mérjük, azt láthatjuk, hogy a 65 évnél idősebbek körében a nők relatív helyzete Litvániában a legrosszabb, ahol a nők szegénységi rátája közel négyszer (3,8) magasabb, mint a férfiaké. Ugyancsak magas az így számolt mutató Észtországban (3,0), Bulgáriában (2,9), Csehországban (2,7), Finnországban (2,6), Lengyelországban (2,3) Lettországban (2,2) és Ausztriában (2,1). Magyarországon a KSH által publikált hivatalos indikátorok szerint a nők szegénységi rátája az idősek között 7 százalékponttal magasabb, és így közel kétszerese a férfiakénak. A TÁRKI Monitor szerint a nemek szerinti szegénységi ráták különbsége 8 százalékpont, arányuk pedig 2,6.

Nemek szerinti relatív szegénységi kockázat életkori csoportokban, az Európai Unió országaiban, a csatlakozó és a tagjelölt országokban az ezredfordulón

Forrás: Commission (2004a), Dennis-Guio (2004), EUROSTAT (2005)

Megjegyzés: Az adatok 2001-re vonatkoznak, kivéve: * 2000-es adat, ** 2002-es adat, *** 2003-as adat. Az országokat a 65 éves és idősebb népességbeli szegénységi ráta növekvő értékei szerint rendeztük sorba. Magyarország 1. – a KSH hivatalos, az EUROSTAT által validált közlése; Magyarország 2. – A TÁRKI Háztartás Monitor alapján számolt adatok. A szlovák, a bolgár, a horvát, a román és a török adatok forrása a NewCronos adatbázis. A 0–15 éves korcsoportra vonatkozóan nincs adat Bulgária, Dánia, Horvátország, Svédország, Szlovákia és Törökország esetében. A nemek közötti relatív kockázat számításakor a nőkre vonatkozó szegénységi rátát hasonlítottuk a férfiakéhoz.

A legidősebbek szegénységi rátáiban meglévő, a fentiekben bemutatott férfi-nő különbségek nem a nyugdíjas létre vezethetők vissza. Az adatok szerint ugyanis a gazdasági aktivitás szerinti csoportok között a nyugdíjasok szegénységi kockázatának nemek szerinti eltérései egyáltalán nem kiugró mértékűek (1. táblázat). A nők magasabb relatív kockázata ugyanúgy megfigyelhető a nyugdíjasok körében, akár csak a 65 éves és idősebb népességben belül. Különösen így van ez Finnországban (2,4), Csehországban (2,3) és Svédországban (2,0). Kiterjedtebb a nők szegénysége az egyéb inaktív (eltartott) csoporton belül is. A nők relatív kockázata közel kétszeres Máltán, Belgiumban (1,9-1,9) és Cipruson (1,7). Más a helyzet a munkanélküliek esetében. Közöttük a férfiak lényegesen magasabb szegénységi kockázatúak, mint a nők. Dániában és Svédországban a munkanélküli férfiaknak a nőkhöz viszonyított relatív kockázati mutatója 1,9. Szintén magas a máltai (1,8) vagy az egyesült királyságbeli (1,7) index is.

Az alkalmazottak és vállalkozók, önállók körében a kép meglehetősen változatos, a nemek szerinti eltérések nem mutatnak egy irányba. Az alkalmazottak szegénységi kockázata országonként kevésbé szóródik, mint az önállóké, és egyetlen országban sem éri el a 10%-ot. A nemek szerinti különbségek az alkalmazottak körében jelentősnek mondhatók Dániában (2,0), Finnországban (1,7) és az Egyesült Királyságban (1,5) a nők hátrányára, ezzel szemben Máltán (4,0), Olaszországban (2,5), Portugáliában (2,3) a férfi alkalmazottak relatív szegénységi kockázata haladja meg számottevően a nőkéét.

Az önállók esetében viszont a szegénységi ráták jelentős eltéréseket mutatnak. Egyes országokban (Málta, Luxemburg, Magyarország, Németország, Csehország) e foglalkozási csoporton belül a szegények aránya rendkívül alacsony, legfeljebb 5%. Máshol (Litvánia, Görögország, Franciaország, Svédország, Ausztria vagy Lettország) legalább minden ötödik vállalkozó vagy önálló szegénynek tekinthető. E jelentős eltéréseket több tényező is magyarázhatja, így például a csoport ágazati összetétele, a mintába kerülők alacsony száma, valamint a jövedelem eltitkolásra való hajlandóság.

Ez is mutatja, hogy a foglalkoztatottak és családtagjaik szegénysége ugyan lényegesen alacsonyabb a népesség átlagánál, a munkaerő-piaci jelenlét nem véd meg teljesen a szegénnyé válástól. Ez a felismerés vezetett oda többek között, hogy a laekeni indikátorok közé beemelték egy új mutatót, a foglalkoztatottak, vagyis az alkalmazottak és az önállók, vállalkozók szegénységi rátáját (*in-work poverty*), melyet több szempont szerinti bontásban is vizsgálnak. A 2001-es adatfelvételekből számított mutató a foglalkoztatott népesség körében az EU-15-ök átlagában 7% volt, ami fele a teljes népességben mért értéknek (15%-nak). Az 1. táblázat első oszlopában bemutatott eredmények alapján megállapíthatjuk, hogy a foglalkoztatottak körében a férfiak és nők között nincs jelentős különbség. Kivételt jelent ez alól Írország és Olaszország, ahol a foglalkoztatott férfiak relatív szegénységi kockázata kétszerese a nőkének.

1. táblázat

Nemek szerinti relatív szegénységi kockázat munkaerő-piaci státus szerint az Európai Unió országában, a csatlakozó és a tagjelölt országokban az ezredfordulón

Országok	Foglalkoztatottak			Munka- nélküli	Nyug- díjas	Egyéb inaktív
	Össze- sen	Alkal- mazott	Vállal- kozó			
Belgium	1,0	1,3	0,7	0,7	0,9	1,9
Csehország	n.a.	1,0	0,3	1,0	2,3	1,1
Dánia	0,7	2,0	1,0	0,5	1,0	1,0
Németország	1,5	1,3	1,5	0,6	1,2	1,0
Észtország	n.a.	1,3	0,9	0,9	1,5	0,9
Görögország	0,9	1,0	1,0	0,7	1,2	1,2
Spanyolország	0,8	0,7	1,0	0,7	0,5	1,3
Franciaország	0,8	0,7	1,1	0,8	1,1	1,0
Írország	0,4	0,6	0,7	0,6 ^{a)}	1,5	1,2
Olaszország	0,5	0,4	0,7	0,9	0,9	1,2
Ciprus***	n.a.	0,6	0,7	1,5	1,1	1,7
Lettország**	n.a.	1,1	1,1	0,9	1,6	0,8
Litvánia	n.a.	0,9	1,0	0,9	2,1	1,1
Luxemburg	1,0	1,0	0 ^{a)}	0 ^{a)}	1,1	0,6
Magyarország 1.	n.a.	0,8	1,0	0,7	1,0	1,2
Magyarország 2.	n.a.	1,2	0,8	1,0	1,3	1,1
Málta*	n.a.	0,3	0	0,6	1,0	1,9
Hollandia	0,9	n.a.	n.a.	1,3	0,0	0,8
Ausztria	1,0	1,0	0,9	1,1 ^{a)}	1,5	1,1
Lengyelország	n.a.	0,7	1,1	0,9	1,2	1,1
Portugália	0,8	0,4	1,3	0,6	1,0	0,9
Szlovénia	n.a.	1,0	1,0	1,1	1,4	1,0
Finnország	1,2	1,7	1,3	0,7	2,4	0,8
Svédország	1,0	1,3	1,0	0,5	2,0	1,0
Egyesült Királyság	1,2	1,5	1,1	0,6	1,4	1,1

Forrás: Commission (2004a), Dennis–Guio (2004), Bardone–Guio (2005), EUROSTAT (2005)

Megjegyzések: Az adatok 2001-re vonatkoznak, kivéve: * 2000-es adat, ** 2002-es adat, *** 2003-as adat. ^{a)} – a mutatóhoz használt cellák valamelyikéhez alacsony esetszám tartozik. Szlovákiára, Bulgáriára, Horvátországra, Romániára és Törökországra nem áll rendelkezésre adat.

Magyarország 1. – a KSH hivatalos, az EUROSTAT által validált közlése; Magyarország 2. – A TÁRKI Háztartás Monitor alapján számolt adatok.

A nemek közötti relatív kockázat számításakor a nőkre vonatkozó szegénységi rátát hasonlítottuk a férfiakéhoz.

Háztartástípusok szerinti ráták: az egyszülős háztartások szegénységi kockázata

A gyermek szegénység az Európai Unió országaiban az átlagosnál magasabb, az egyszülős háztartásokban élők pedig kifejezetten a legmagasabb szegénységi kockázatúak közé tartoznak.⁵ E háztartástípusnak az összes háztartáson belüli aránya Európában tág határok között ingadozik. A legmagasabb értéket 2001-ben Svédországban (22%) és az Egyesült Királyságban (17%) regisztrálták. Eközben a mediterrán országokban a mutató értéke ugyanabban az évben 3–4% között volt. Lényegesen kisebb különbségeket találunk azonban az EU–15-ök körében akkor, ha a nők arányát vizsgáljuk az egyedülálló szülők között. Ez az intervallum 74% (Svédország) és 95% (Írország) között van.⁶ Az egyedülálló szülők szegénységi kockázatáról nemek szerinti bontásban nem állnak rendelkezésre adatok. A nőknek az egyedülálló szülők közötti magas részarányából azonban egyértelműen következik, hogy e háztartástípus kiemelkedően magas szegénységi kockázata alapvetően a nőket érinti.

A 4. ábra az egyszülős háztartások szegénységi kockázatát mutatja az Európai Unió tagországainak, a csatlakozásra váró államok és a tagjelölt országok összehasonlításában. Az országok többségében az egyszülős háztartások szegénysége másfél-kétszerese a teljes népességben mértnek, 9 országban azonban ez az arány 2-nél is magasabb (pl. Luxemburg, Németország, Hollandia, Csehország, Málta). Azt is megfigyelhetjük, hogy az angol-szász országokban és több kontinentális jóléti államban az egyszülős háztartásokban élők szegénységi kockázata az átlagnál magasabb, a legalacsonyabb kockázatot mutató országok pedig a skandináv országok és az új tagállamok köréből kerülnek ki.

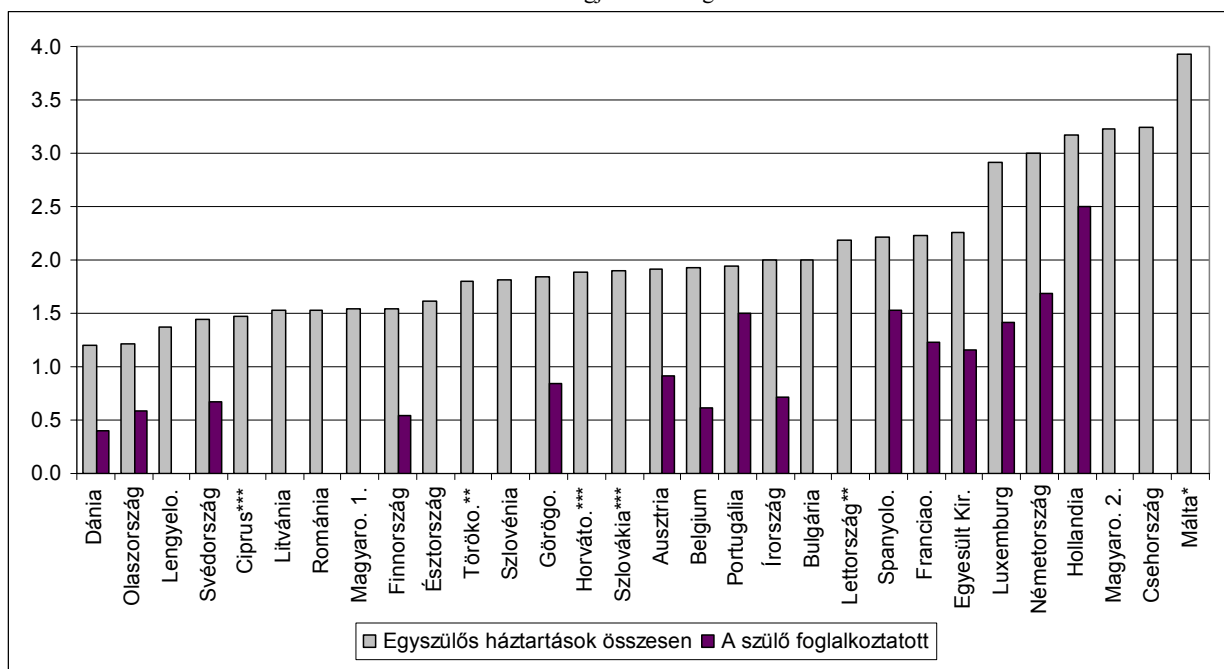
Az egyszülős háztartások átlagosnál magasabb szegénysége tehát elsősorban a gyermeküket egyedül nevelő nőket érinti, ám a szegénység és a társadalmi kirekesztettség szempontjából mutatott veszélyeztetettségük nagyrészt a szülő munkaerő-piaci helyzetére vezethető vissza. Az EU–15-ök esetében rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy a nagyon magas kockázatú országokban jellemzően magas azon háztartások aránya is, ahol a gyermekét egyedül nevelő anya nem dolgozik. 2001-ben Hollandiában 40%, Németországban 34%, az Egyesült Királyságban 40%, Írországban pedig 31% volt az inaktív háztartások aránya, szemben az EU–15-ök átlagában mért 29%-kal. Találunk azonban kivételt is: Luxemburgban az inaktív vagy munkanélküli háztartások aránya ebben a csoportban mindössze 6% volt.⁷

⁵ Lásd például Förster *et al.* (2002), Commission (2004b), Gábos (2004).

⁶ Az EUROSTAT (2005) közlése.

⁷ EUROSTAT (2005)

Az egyszülős háztartások szegénységi kockázata az Európai Unió tagországaiban, a csatlakozásra váró államokban és a tagjelölt országokban az ezredfordulón

Forrás: Bardone-Guio (2005), EUROSTAT (2005)

Megjegyzés: Az adatok 2001-re vonatkoznak, kivéve: * 2000-es adat, ** 2002-es adat, *** 2003-as adat.

Magyarország 1. – a KSH hivatalos, az EUROSTAT által validált közlése; Magyarország 2. – A TÁRKI Háztartás Monitor alapján számolt adatok.

Ugyancsak a munkaerő-piaci helyzet szerepének fontosságát támasztja alá a gyermeküket egyedül nevelő, foglalkoztatott szülők családtagjainak és az összes egyszülős háztartásban élő személy szegénységi rátáinak összevétele. Ebből kitűnik, hogy (4. ábra) ahol a szülő foglalkoztatott, ott a családtagok szegénysége az EU-15-ök többségében alacsonyabb, mint a teljes népességben. Ezek jellemzően azok az országok, ahol az egyszülős háztartások szegénységi kockázata egyébként is alacsonyabb. Összességében az aktív, egyszülős háztartások mindenhol lényegesen alacsonyabb szegénységi kockázattal rendelkeznek, mint a háztartástípus átlaga.

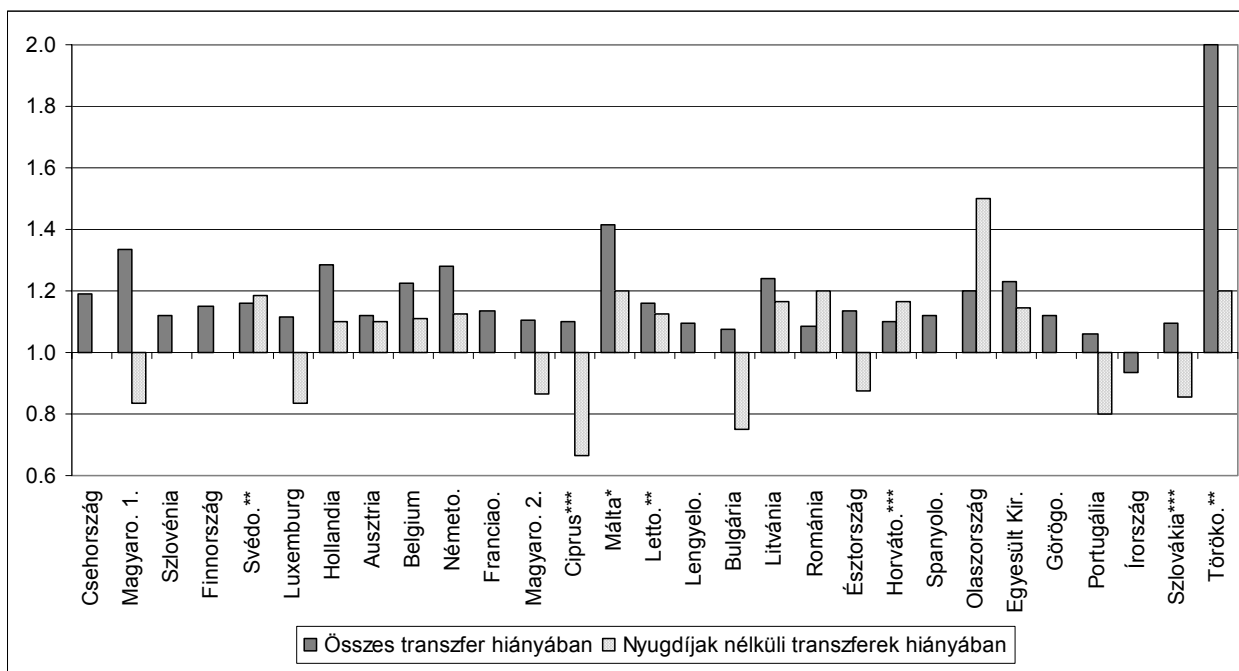
A jóléti transzferek szerepe

A laekeni indikátorok arra is lehetőséget adnak, hogy a jóléti rendszerek szegénységscsökkentő hatását ne csak a teljes lakosságra vizsgáljuk, hanem külön a férfiakra és a nőkre is. Az összes rendelkezésre álló jövedelem mellett számított szegénységi rátákról az előzőekben már szóltunk. Ezeket összehasonlíthatjuk a jóléti transzferekkel csökkentett jövedelmekből számított rátákkal és a két mutató különbségéből következtetéseket vonhatunk le egy ország szociális ellátórendszerének hatékonyságáról a jövedelemegyenlőtlenségek csökkentése terén.⁸ Az 5. ábrán sűrítve közöljük a szóban forgó két mutatóval kapcsolatos információkat. Első lépésben mind a férfiakra, mind pedig a nőkre kiszámítottuk, hány százalékponttal növelné egy-egy országban a szegénységet az összes jóléti kiadások, illetve a nyugdíjak nélküli kiadások azonnali megvonása, majd mindkét esetben nő-férfi arányt, tehát relatív kockázatot számoltunk. Az 1-nél nagyobb értékek azt jelentik, hogy az adott országban a nők szegénysége magasabb lenne a jóléti programok működtetésének hiányában.

Az eredmények azt mutatják, hogy a jóléti transzferek – amennyiben ide számítjuk a nyugdíjakat is – jobban védik a szegénységtől a nőket, mint a férfiakat. Amint azonban a nyugdíjakat kivesszük a jóléti transzferek közül, a nők és férfiak szegénységi rátái közötti különbség erősen lecsökken, előjele pedig országról országra változik.

⁸ A módszer alkalmazását lásd például Förster–Tóth (1999), World Bank (2001), Förster *et al.* (2002). Ez a módszer meglehetősen elterjedt a szakirodalomban. Utalnunk kell azonban arra, hogy ez a módszer csak hipotetikus eredményt adhat, hiszen a jóléti transzferek hiányában az emberek viselkedése is megváltozna, más döntéseket hoznának jövedelmük megszerzése érdekében, de nyilvánvalóan más lenne például a kormányzat adó- és járulékpolitikája is. A módszer nem tud tekintettel lenni az adó- és adóalap-kedvezményekre. Emellett a jóléti rendszer ellátásainak jelentős része – például a nyugdíj – nem a szegénység csökkentését célozza. Ezért is szerepel az indikátorok között a nyugdíjakkal együtt, de más jóléti transzferek nélkül számított jövedelem melletti szegénységi ráta.

A jóléti programok szegénységcsökkentő hatása – nemek szerinti különbségek az Európai Unió országaiban, a csatlakozó és a tagjelölt országokban az ezredfordulón

Forrás: EUROSTAT (2005)

Megjegyzés. Az adatok 2001-re vonatkoznak, kivéve: * 2000-es adat, ** 2002-es adat, *** 2003-as adat. Dániáról nincs adat nemek szerinti bontásban. Magyarország 1. – a KSH hivatalos, az EUROSTAT által validált közlése; Magyarország 2. – A TÁRKI Háztartás Monitor alapján számolt adatok. A nemek szerinti relatív kockázat számításakor a nőkre vonatkozó mutatót hasonlítottuk a férfiakéhoz.

Az adatoknak a nyugdíjrendszer hatására vonatkozó része nem meglepő: a nőknek a nyugdíjasok közötti magas aránya eredményezi, hogy a transzfer szegénységenyhítő hatása a nők körében erősebb. Ami a jóléti programoknak a nyugdíjakon felüli részét illeti, úgy tűnik, hogy megfigyelt hatása – elosztási oldalról – megerősíti, amit a szegénységi ráta vizsgálatokor korábban már megállapítottunk: nincs számottevő különbség nők és férfiak szegénységi kockázta között.

Összegzés

Tanulmányunkban a jövedelmi szegénység nemek szerinti eltéréseit vizsgáltuk a laekeni indikátorok segítségével. Elemeztük a szegénység kiterjedtségének és mélységének nemek szerinti különbségét, majd több dimenzió szerint is megvizsgáltuk, hogy mi állhat az eltérések, illetve azok hiánya mögött. Ennek során az életkor, a gazdasági aktivitás, a háztartásszerkezet és a jóléti transzferek hatását elemeztük a férfiak és nők mutatói közötti különbségekre. Főbb megállapításainkat az alábbiak szerint összegezhetjük:

- A szegénységi ráta az európai uniós tagországok többségében eltér férfiak és nők között, ez a különbség azonban csak néhány esetben tűnik jelentősnek, gyakran a statisztikai hibahatáron is belül marad.

- Az európai nők szegénysége általában valamelyest nagyobb ugyan, mint a férfiaké, de a szegény nők helyzete kevésbé súlyos, mint a szegénységi küszöb alatt élő férfiaké.

- Életkori csoportokon belül a szegénységi ráták nemek szerinti különbsége leginkább a 65 év felettek között szembetűnő. Az idősek között a nők helyzete több országban is számottevően rosszabb, mint a férfiaké.

- A munkaerő-piaci státus vizsgálata azt mutatja, hogy a legidősebbek szegénységi rátáiban meglévő nők és férfiak közötti különbségek nem a nyugdíjas létre vezethetők vissza. A gazdasági aktivitás szerinti csoportok között ugyanis egyáltalán nem kiugró mértékűek a nyugdíjasok szegénységi kockázatának nemek szerinti eltérései. A nők magasabb relatív kockázata ugyanúgy megfigyelhető a nyugdíjasok, mint a nem nyugdíjas inaktívak körében, a munkanélküliek között viszont a legtöbb európai ország esetében a férfiak relatív szegénysége magasabb.

- Az egyszülős háztartások átlagosnál magasabb szegénysége elsősorban a gyermeküket egyedül nevelő nőket érinti, ám a szegénység és a társadalmi kirekesztettség szempontjából mutatott veszélyeztetettségük nagyrészt a szülő munkaerő-piaci helyzetére vezethető vissza.

- A jóléti programok szegénységenyhítő hatását nézve megállapíthatjuk, hogy a nőknek a nyugdíjasok közötti magas aránya miatt a nyugdíjakkal számított transzferek a nőket jobban védik a szegénnyé válástól, mint a férfiakat. Ami a jóléti programoknak a nyugdíjakon felüli részét illeti, hatásuk

elemzése megerősíti, amit a szegénységi ráta vizsgálatokor korábban már megállapítottunk: nincs számottevő különbség nők és férfiak szegénységi kockázta között.

Irodalom

- Bardone, L.–A-C. Guio, 2005: In-work poverty. *Statistics in focus* 5/2005. Luxembourg: EUROSTAT.
- Commission (2004a): Social inclusion in the new member states – a synthesis of the joint memoranda on social inclusion. Commission staff working paper, Commission of the European Communities, June 2004.
http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_inclusion/docs/sec_04_848_en.pdf,
Letöltés ideje: 2005. május 25.
- Commission (2004b): The social situation in the European Union. Prepared by DG Employment and Social Affairs and EUROSTAT. Commission of the European Communities.
europa.eu.int/comm/employment_social/news/2004/oct/socsit_2004_en.pdf,
Letöltés ideje: 2005. május 25.
- Dennis, I.–A-C. Guio, 2004: Poverty and social exclusion in the EU. *Statistics in focus*, 16/2004. Luxembourg: EUROSTAT.
- EUROSTAT, 2005: <http://epp.eurostat.ec.eu.int>. Letöltés ideje: 2005. június 20.
- Förster, M.F.–Tóth I. Gy., 1999: Családi támogatások és gyermekszegénység a kilencvenes években Csehországban, Magyarországon és Lengyelországban, TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 16., Budapest: TÁRKI.
- Förster, M. F.–G. Tarcali–M. Till, 2002: Income and non-income poverty in Europe: What is the minimum acceptable standard in an enlarged European Union? Paper prepared for the 27th General conference of the International Association for Research and Wealth, Djurhamn, Sweden, 18–24 August 2002, <http://www.iaiw.org>.
- Gábos A., 2004: Egy egységes családpolitika kialakulásának esélye az Európai Unióban. *Esély*, 15(5), pp. 3–31.
- Gábos A.–Szivós P., 2004: Szegénység Magyarországon az EU-csatlakozás küszöbén. In: Kolosi T.–Tóth I. Gy.–Vukovich Gy., szerk.: *Társadalmi Riport 2004*. Budapest: TÁRKI, pp. 96–120.
- World Bank, 2001: Hungary—Long term poverty, social protection, and the labour market. Report No. 20645, Document of the World Bank. Washington D.C.: World Bank.